

2018 AĞUSTOS KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

Levent SEZAL¹

Öz

2018 yılı başından itibaren gelişmiş ülke merkez bankalarının politika değişikliklerinin gelişmekte olan ülkelere dönük olumsuz etkileri sonucu, 2018 yılı Ağustos ayında Türkiye finansal piyasalarında büyük ölçekli bir dalgalanma yaşanmıştır. Küresel piyasalarda artan risk algulamaları ile gelişmekte olan ülkelerden çıkış eğilimi, petrol fiyatlarındaki artış ve ABD'nin Türkiye'ye yönelik yaptırım açıklamaları, yurtiçinde piyasaları olumsuz geliştiren destekleyen dışsal etkenler olmuştur. Türkiye ekonomisi, 2018 yılı Ağustos ayında Türk Lirası'ndaki aşırı değer kaybı nedeniyle zor günler geçirmiştir. Ekonomi politikalarına duyulan güvensizlikle birlikte ABD ile yaşanan rahip Andrew Brunson krizinin tetiklediği kur krizi sonucunda, dolar kuru 7,24'ü gördü. Sonrasında yüksek faiz ve enflasyon nedeniyle iç talepte kayda değer bir gerileme ve şirketlerin ödeme yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeni ile iflaslar ve konkordato süreci başladı. Bu durum bankaların ciddi bir sorunlu kredi bakiyesi ile baş başa kalmasına neden oldu. Bu çalışmadan Ağustos 2018 tarihinde sonra yaşanan sürecin Türk Bankacılık sektörüne nasıl bir etki oluşturduğu hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Bankacılık, Kriz, Kur, Faiz Riski.

Jel Sınıflandırılması : A10, E00, G10, G18

THE EFFECT OF 2018 AUGUST CRISIS ON THE TURKISH BANKING SECTOR

Abstract

Since the beginning of 2018 the central banks of developed countries, developing policies to countries facing adverse effects as a result of the changes, in August 2018 there has been a large-scale fluctuations in the financial markets in Turkey. Output trend from developing countries with an increased risk perception in global markets, the rise in oil prices and descriptions of US sanctions against Turkey, the domestic market has been negative external factors supporting developments. Turkey's economy, in August 2018, has had a difficult time because of the excessive depreciation of the Turkish Lira. The dollar rate has reached 7.24 as a result of the currency crisis triggered by the priest Andrew Brunson crisis with the US, along with the mistrust of economic policies. Afterwards, bankruptcies and concordat process started due to a significant decline in domestic demand due to high interest and inflation and companies' failure to meet their payment obligations. This situation caused the banks to be left with a serious problem loan balance. From this study, it is aimed to give information about the effect of the process that took place after August 2018 on the Turkish Banking sector.

Keywords : Banking, Crisis, Exchange Rate, Interest Rate Risk

¹Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, leventsezal@ksu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8873-7335>.

Jel Classification : A10, E00, G10, G18

GİRİŞ

Finansal krizler etkileri ve getirdiği olumsuz sonuçlar sebebiyle her zaman iktisat biliminde araştırılan bir konu olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Genel olarak finansal krizlerin nedenleri, ortaya çıkışı, sonuçları, etkileri bakımından gerek teorik gerekse ampirik olarak yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Genel olarak ekonomik krizler büyüme oranları, istihdam, döviz kuru ve enflasyon gibi bazı temel ekonomik göstergeler yardımıyla görülebilmektedir. Para krizleri, bankacılık krizleri ve ikiz krizler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde incelendiğinde önemli sonuçlar elde edilmektedir. Ayrıca para krizi olarak ortaya çıkan bir kriz bankacılık krizine, bankacılık krizi olarak ortaya çıkan bir krizin de para krizine sebep olmaktadır.

Finansal krizler iktisadi hayatın her döneminde kapitalist sistemin bir sonucu olarak yaşanmaktadır ve öyle görülüyor ki yaşanmaya da devam edecektir. Ekonomik krizlerin beraberinde getirdiği çeşitli sorunlar krizlere verilen önemi arttırmıştır. Dolayısıyla bu durum krizlerin kendisine, ortaya çıkışına ve özellikle nedenlerine yönelik çok sayıda araştırma yapılmasına neden olmuştur.

Dünyada yaşanan finansal krizler, yalnızca ortaya çıktığı ülkelerin ekonomilerini etkilemekle kalmayıp diğer ülke ekonomilerine de yayılmaktadır. Finansal krizlerin ülke ekonomilerinin istikrar ve büyümeleri üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) 2007 yılında finansal piyasalarda başlayıp, reel sektörü de etkisi altına alarak ve zaman içinde tüm ülke ekonomileri kapsamına alacak şekilde genişleyen bir kriz yaşanmıştır. Türkiye tüm dünyada olduğu gibi krizin etkilerini derin bir şekilde yaşamıştır.

Finansal piyasalar, fon açığı olanları ile fon fazlası olanların, bir araya geldiği ortamlardır. Finansal piyasalar, para ve döviz piyasaları, hisse senedi piyasalarını ile bono ve tahvil piyasalarını kapsamaktadır. Para-döviz, bono ve tahvil ile sermaye piyasaları iç içe çalışmakta olup özellikle para piyasalarında meydana gelen hareketlenme akabinde diğer piyasaları da etkisi altına alabilmektedir (Uzunoğlu, 2014:5).

Bankalar, finansal aracılık kurumlar dendiğinde finansal piyasalarda akla ilk gelen kurumlardır. Bankalarla birlikte sigorta şirketleri ve aracı kurumları da finansal sistem içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Bankalar para piyasalarında, kredi ticareti yapan, nakit, sermaye birikimi ve ve transferine yardımcı olan kuruluşlardır.

Bankacılık sektörü, reel ekonomi ile finans sistemi arasında koordinasyon sağlayarak makroekonomik istikrarı sağlayan kuruluşlardır. Bankacılık sektörünün bu özelliği özellikle gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde finansal kurumların tam anlamıyla gelişmediği görülmekte ve bu yüzden finansal sistem bankacılık sektörü üzerine kurulu olmaktadır. Dolayısıyla bankacılık sektöründe bir sorun yaşanması ya da kriz gerçekleşmesi durumunda kriz ekonominin tamamına yayılmakta ve ciddi maliyetler ile sonuçlanabilmektedir.

Küreselleşen dünya ile birlikte finansal ve ekonomik ilişkileri sürekli olarak büyüyen Türkiye, genel olarak yurtdışı kaynaklı sebeplerden ötürü geçmişten bu güne kadar bir çok ekonomik ve finansal krizlerle karşı karşıya kalmıştır. 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri, 2008 krizi ve son olarak yaşanan ve etkileri nispeten devam eden 2018'deki Ağustos krizi neticesinde Türkiye sürekli olarak ekonomi politikalarını gözden geçirmek ve farkı ekonomik politikalar uygulamak durumunda kalmıştır. Ekonomilerin en büyük çarkı

durumunda olan bankacılık sektörü, yaşanan bu krizlerden de en çok etkilenen sektörlerin başında gelmektedir.

Bu çalışmada ilk bölümde kriz ve ekonomik kriz kavramları hakkında bilgi verilmiştir. Devamında 2001 yılında yaşanan 2001 krizinin Türk bankacılık sektörünü ve ülke ekonomisine etkisi açıklanmıştır. Sonrasında 2008 yılında ABD’de başlayan ve etkileri tüm dünya ekonomilerine yayılan 2008 krizinin nedenleri ve gelişim süreci ile bu krizin Türkiye bankacılık sektörüne etkisi ele alınmıştır. Son olarak ABD ile yaşanan rahip Andrew Brunson krizinin tetiklediği kur krizi sonucunda yüksek faiz ve enflasyon nedeniyle oluşan iç talep daralması ve şirketlerin ödeme yükümlülüklerini karşılayamamasının bankacılık sektörüne etkisi açıklanmıştır.

1. KRİZ KAVRAMI

Literatürde kriz ile ilgili birçok tanım mevcuttur. Kriz; “ekonomi ve politika alanındaki ani dönüşüm sonrasında meydana gelen tehlikeli durumdur.” Başka bir ifade ile “iktisadi sistem ya da alt bileşenlerinin işleyişinde beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan ve sistemin işleyişini önemli ölçüde olumsuz etkileyen durum” olarak ifade edilmiştir. Finansal krizler, finansal sistemdeki oyuncuların makroekonomik dinamikleri her zaman doğru tahmin edememesi, yüksek para kazanma hırsıyla aşırı risklerin üstlenilmesi, ahlaki risklerin, spekülasyonların ve manipülasyonların oluşması gibi nedenlerle veya sistemdeki kurumlar, kurallar, araçlardan, ayrıca reel sektör faaliyetlerindeki karlarda ortaya çıkan daralmalardan dolayı ortaya çıkabilmektedir (Oktar, 2010: 33). Ekonomik krizler farklı şekillerde meydana gelebilir. Üretimde ani daralmalar, fiyatlar genel seviyesinde ani düşmeler, borsada çöküşler, işsizlik, iflas ve konkordatolar, maaş ve ücretlerde gerilemeler ve son olarak banka krizleri ekonomik krizlerin en temel göstergelerindendir (Azizov, 2007:432-433).

Ekonomik krizlerine bakıldığında akla gelen ilk kriz hiç kuşkusuz 1637’de yaşanan Hollanda Lale Soğanı Krizidir. Lale soğanı krizi aynı zamanda türev ürünlerin ilk defa kullanıldığı dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde ilk defa opsiyon sözleşmeleri yapılmıştır. Bu suretle reel sektör ile finansal sektör arasındaki makasın açılmasından kaynaklı ilk kriz yaşanmıştır. Bu nedenle ekonomik krizlerin tarihi incelenirken, krizlerin anatomik yapısını iyi özetlemesi açısından Hollanda Lale Soğanı Krizine kadar geriye gidilmiştir. Daha sonra, devlet borçları yönetilirken menkul kıymetleştirme aracılığıyla tekelleşmeye göz yummanın sistemi nasıl krizlere götürdüğünü göstermesi açısından 1720’lerde Fransa’da yaşanan Mississippi Company Krizi ve devam eden yıllarda İngiltere’de yaşanan South Sea Krizi örnek olarak gösterilebilir. Yine 1929’da Amerika Birleşik Devletleri’nde başlayan ve daha sonra sisteme entegre olmuş çevre ülkelere de etkisi yayılan Büyük Bunalım olarak adlandırılan kriz, kullanılan kredilerin belli bir alana yönlendirilmesinin ve bu suretle varlık fiyatlarındaki şişmenin nasıl bir sonuca götürdüğünü göstermesi açısından önemlidir. 1990’lara gelindiğinde İsveç’te aynı dönemde Japonya’da gayrimenkul piyasasının krediler aracılığı ile şişirilmesinden kaynaklı krizler buna örnek olarak gösterilmektedir (Gülbahar, 2017:4). 1993’te Avrupa’da döviz kurlarına dayalı kriz, 1997’de Güney Doğu Asya’da, 1998’de Rusya’da yönetilemeyen dış borçlar ve dövize dayalı kredilerin kaynaklı krizlerdir. 1994 Meksika krizi ve 2000-2001 ve nihayet 2018 Ağustos ayında Türkiye’de yaşanan krizler bir bütün olarak sistemin ve dövize dayalı işlemlerden kaynaklı krizlerdir.

1.1. Bankacılık Krizleri

Bankacılık sektörü finansal sistemde aracılık rolü ile büyük önem arz etmektedir. Daha açık bir şekilde; bankacılık sektörü tasarruf fazlası bulunan birimlerden tasarruf açığı bulunan birimlere fon aktarımı yapılmasına aracılık ederek yatırımların finanse edilmesinde rol oynamaktadır. Bunun yanında bireylere çok sayıda enstrüman sunarak birikimlerini yönlendirmelerini sağlamakta ve risk yönetimi ile birikimlerini garanti altına almalarını sağlamaktadır.

Bankacılık sektörü, reel ekonomi ile finans sistemi arasında koordinasyon sağlayarak makroekonomik istikrarı da sağlamış olur. Bankacılık sektörünün bu özelliği bilhassa gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde finansal kurumların tam anlamıyla gelişmediği görülmekte ve bu yüzden finansal sistem bankacılık sektörü üzerine kurulu olmaktadır. Dolayısıyla bankacılık sektöründe bir sorun yaşanması ya da kriz gerçekleşmesi durumunda kriz ekonominin tamamına yayılmakta ve ciddi maliyetler ile sonuçlanabilmektedir.

Bankacılık sektöründe yaşanan krizler genel olarak, banka iflasları, bankaların etkin yönetilmemesi veya kamu otoritesinin müdahalesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Çinko ve Ak, 2009: 61). Bankacılık krizleri aktif ve pasif yanlı olarak tanımlanabilmektedir. Pasif yanlı olarak bankacılık krizi, tüm bankacılık sisteminden veya bazı bankalardan mevduatların ani bir şekilde çekilmesi olarak tanımlanabilir (Arı ve Özkeskin, 2016: 46). Tasarruf sahiplerinin ellerinde bulunan atıl fonları mevduat olarak toplayan bankalar, bu fonları nakit rezerv ve tahvile yatırım yaparak değerlendirmekte, mevduat sahiplerine paralarını istedikleri zaman geri çekebilmelerini taahhüt etmektedirler. Mevduat sigortasının olmadığını varsayan bu modelde, bankaların bu yükümlülüğü yerine getirilebilmesine yönelik endişeler oluşturabilmektedir. Örneğin, merkez bankası tarafından uygulanan daraltıcı bir para politikası neticesinde yükselen faiz oranları yalnızca mevduatlarını tahvile dönüştüren bankaların aktif değerinin düşmesine neden olacaktır. Bunun neticesinde bankanın yükümlülüğünü yerine getiremeyeceğini düşünen mevduat sahipleri tasarruflarını geri çekmek için bankaya hücum edecek ve oluşan likidite yetersizliği sonucu banka iflas ile karşı karşıya kalacaktır (Tuncel, 2013:77).

1990'lı yıllarda yaşanan bankacılık krizlerini inceleyen çalışmalar bankaların aktif kalitesine ve borçlanma miktarına odaklanarak bankaların likidite problemlerine nasıl girdiklerini incelemiştir. Üçüncü nesil para krizi modeli olarak da görülen bu yeni nesil bankacılık krizi modellerinde “zayıf denetim kalitesi ve %100 mevduat garantisinin yarattığı ahlaki risk ve aşırı risk alma durumuna” dikkat çekilmektedir. Bu problemler finansal serbestleşme ile bankaların aktif yapısını daha da bozarak sektörde kriz yaşanma olasılığını arttırmaktadır (Arı ve Özkeskin, 2016: 47).

Bankacılık sektöründe yaşanan krizlerini anlamaya yönelik yapılan birçok çalışmada, bu krizlerin altında yatan unsurların mikroekonomik, makroekonomik, kurumsal ve yapısal sebepler olmak üzere dört başlığa ayırmaktadırlar (Turner ve Goldstein, 1996; Honohan, 1997). Banka işletmeleri, aşırı fiyat değişiklikleri ve güven kaybından yapıları gereği olumsuz etkilenen kurumlardır. Dolayısıyla, içeride ve dışarıda meydana gelen makroekonomik yapıdaki bozulmalar ve mikroekonomik göstergelerdeki yüksek hareketlilik banka işletmelerini krizlere karşı kırılganlaştırmaktadır. Zayıf denetim mekanizması ve finansal serbestleşme gibi yapısal kırılmalar gibi problemler, mikro ve makro göstergelerde bozulmaya sebep olan en temel unsurlardır.

Makroekonomik istikrarın bozulması bankacılık krizlerinin temel nedenlerinden biridir. Çünkü makroekonomik istikrarın bozulması yatırımların ve tüketimin azalmasına sebep olarak kredi ve ödemeler sistemini olumsuz etkilemektedir. Söz konusu

makroekonomik göstergelerdeki bozulma yatırımcıların ve sermaye sahiplerinin banka ve finans kuruluşlarına karşı güven kaybetmesine, bu da ülkeden sermaye çıkışına sebep olmaktadır. Sermaye miktarındaki azalma ise bankaların kredi açma imkanlarını azaltmakta ve bu kredi imkanlarındaki azalma da ekonomide yatırımların ve tüketimin azalmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla makroekonomik göstergeler krizi öngörmek ve engellemek adına gözetim altında olmalıdır. Buradan hareketle büyüme oranlarındaki azalma, faiz oranları ve döviz kurlarındaki ani değişimler, arz ve talepteki değişimler, enflasyon oranı, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve finansal alandaki gelişmeler, kredi genişlemesi, dış ticaret ve ödemeler dengesindeki gelişmeler, yayılma-bulaşma etkisi ve Merkez Bankası'nın bağımsız olmaması öne çıkan önemli makroekonomik faktörler olarak belirlenebilir (Yüksel, 2015: 27-29).

Mikroekonomik sebepler de bankacılık krizlerinde rol almaktadır. Söz konusu mikroekonomik göstergeler şu şekilde belirlenebilir: Likidite sıkıntısı, banka karlılığında azalma, sermaye yeterliliğinde azalma, bankacılık sistemi yönetim yapısı ve sektöre devlet müdahalesi, yabancı para mevduatlarındaki artış, bankacılık sisteminde riske duyarlılık, banka rezervlerinin banka yükümlülüklerine oranı, aktif kalitesi ve mevduat güvencesi olarak sıralamak mümkündür (Duttagupta ve Cashin 2011: 354; Eichengreen ve Arteta 2000: 29).

2. 2001-2008 KRİZLERİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

Dünyada yaşanan krizlerin etkisi sadece ülke sınırlarında kalmamakla birlikte zaman zaman ülke sınırlarını da aşarak tüm dünyayı etkisi altına alabilmektedir. Küreselleşmenin etkisi ile ülkeler arasında ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel ilişkilerin gelişmesi ile ülkeler arası sınırlar ortadan kalkmış, uluslar her geçen gün birbirlerine daha bağımlı hale gelmişlerdir. Bir ülkede siyasi ya da ekonomik alanda meydana gelen olumsuz bir durum, çok rahat bir şekilde diğer ülkeleri de etkiler hale gelmiştir. Finansal istikrarsızlık, ekonomik alanda meydana gelen olumsuzların başında gelmektedir. Finansal istikrarsızlık ya da finansal krizler, ülke ekonomilerinin birbirleri ile olan sıkı bağları nedeni ile başka bir değişle küreselleşmenin etkisi ile dünyanın tek bir ortak Pazar haline dönüşmesi sebebiyle tüm dünyayı kapsayan bir görünüm almıştır (Miynat vd., 2010:120). Bu bağlamda dünyada küresel olarak en son yaşanan 2008 krizinin de etkileri ülke ayırt etmeden küçük veya büyük, gelişmiş ya da az gelişmiş olan, dışa açık ya da kapalı tüm ülkelerde etkisi görülen küresel kriz olarak tanımlanabilecek bir finansal kriz örneğidir (Throat, 2010:300). 2001 krizi ise her ne kadar yurtiçi ve yurtdışı bazı nedenlere dayansa da etkileri sadece ülkemiz sınırlarında yaşanmış ulusal nitelikli bir krizdi. Aşağıda 2001 ve 2008 yılında yaşanan krizlerin Türk Bankacılık sektörüne etkisi hakkında bilgilendirme yapılacaktır.

2.1. 2001 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkisi

2001 yılında Türkiye' de yaşanan kriz incelendiğinde her ne kadar bankacılık sektörüne yönelik bir kriz olarak görülse de, bu krizin meydana gelmesinde bazı temel ekonomik sorunlar neden olmuştur. O yıllarda Türkiye'de uygulanan faiz ve kur politikasının kısa dönemli trendine bakıldığında kriz sinyallerini önceden verdiği görülmekteydi. 2001 yılında yaşanan bu krizin, dünya genelinde benzer ekonomileri ülkemizdeki gibi derin etkilemediği ve krizin mevcut olan yapısı ile Türkiye'ye özgü olduğu görülmektedir. 2000 yılından itibaren uygulanan döviz kuru rejimi ve enflasyonun düşürülmesine yönelik mücadelede başarılı sonuçlar alınamamıştır. Hedeflenen maliye politikaları, daha çok heterodoks yapısı ile öne çıkmaktaydı. Banka işletmelerinde

uygulamaya konulması hedeflenen yapısal reformlar yeterince hızlı bir şekilde hayata geçirilememiştir. Tahsil kabiliyeti olmayan bataklık kredilerin yol açtığı problemler ancak bankaların zorunlu süreçler neticesinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) devredilmesiyle ortaya çıkmıştır. Kamu bankalarının destekleme kredilerini usulsüz ve kontrolsüz olarak kullandırımı sebebiyle bilançolarında dengesizlikler meydana gelmiştir. Özel bankalar ise çeşitli uygunsuzluk neticesinde benzer sorunları farklı şekillerde yaşamaktaydılar. Bütün bu yaşananlar neticesinde Türkiye ekonomisi 2001 yılında kaçınılmaz bir kriz girdabına sürüklenmiştir.

Türkiye o yıllarda benzer ölçekteki pek çok ülke gibi Uluslararası Para Fonu (IMF) ile ilişki içerisindeydi. 1999 yılından itibaren uygulanan IMF'nin programı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlığın neticesinde Türkiye çaresizce bir kez daha IMF' in kapısını çalmak zorunda kalmıştır. 2001 Krizi bir takım yapısal sorunlar sebebi ile yaşanmış olmakla birlikte o dönemde yaşanan siyasi vaziyette krizi tetiklemiştir. Nihayetinde 19 Şubat 2001 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında yaşanan dönemin Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasındaki tartışma krizin derinleşmesine ayrı bir boyut kazandırmıştır. 1998 Rusya krizi ve sonrasında 1999 yılında yaşanan 2 büyük deprem felaketi Türkiye'de mali yapıyı bozan ilave unsurlar olarak hatırlanabilir. Türkiye, IMF programının da etkisi ile bazı önlemler almak zorunda kalmıştır. Alınan önlemler neticesinde, enflasyonla mücadelenin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi hedeflenirken özellikle finans ve bankacılık sektörünü de somut ve uygulamaya dönük önlemler almaya yönelmiştir (Kesebir, 2018:3).

Ekonomik istikrarı sağlamak için Türkiye müteakip kereler IMF ile ortak ekonomik program uygulamak zorunda kalmıştır. Sürdürmeye çalışılan bu programlarda, kamu maliyesinin disipline edilmesi ve düzeltilmesi, enflasyonla mücadele gibi konularda maalesef başarı elde edilmemiştir. IMF ile yürütülen bu programların başarısız olmasının başlıca nedeni, dönemin hükümetlerinin siyasi kaygılar ile bir takım programları layıkıyla yerine getirememeleridir. Siyasi uygulanan popülist yaklaşımlar ve yapılması elzem olan özel ve kamu sektörü mali reformları sürekli olarak ertelenmiş ve bunun neticesinde enflasyon sürekli olarak yükselmiş ve ödemeler dengesi bozulmuştur. Faizlerin yükselmesi iç ve dış borçların geri ödeme yükümlülüklerini yerine getirilememesine neden olmuştur (Hiç, 2001:41).

2001 krizinde Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar, ciddi bir şekilde açık pozisyon taşımaktaydı. Bunun neticesinde artış gösteren finansman ihtiyacı ve likidite daralması borç vadelerinin giderek daha kısalmasına neden olmuştur. Finansal açıdan görülen bu hoş olmayan tabloya, bazı özel bankaların reel sektörü fonlamak yerine kendi holding yapılarına bağlı iştiraklerine uygun kredilerle finanse etme çabası eklenmiştir. Bu yapı geri ödenmeyen kredilerin oluşturduğu bataklık kredilerin kamu maliyesi üzerine yüklenmesine sebep olmuştur. O dönemde bankalar yeterince denetlenmediğinde, yapılan işlemlerde usulsüzlüklere ağıttı. Örneğin o yıllarda özel bir bankanın hazine bonosu satma yetkisi olmamasına rağmen ulusal kanallarda sanki yetkisi varmışçasına reklam vermesi hiçbir otoritenin dikkatini çekmemiştir. Koalisyon hükümetlerinin de etkisi ile yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, bütçe açıkları ve bunları önleyebilecek yapısal reformlar bir türlü uygulamaya konulamıyordu. Mevcut kanunlardaki denetim sisteminin uygulanmaması ya da uygulanmaması enflasyonun sürekli yükselmesine, faiz oranlarındaki ve döviz kurlarındaki aşırı yükselme, dış borç yükünün sürekli artmasına neden olmuştur (Hiç, 2001:41).

Şubat 2001 tarihinde Türk Lirasından hızlı bir kaçış süreci başlamış ve faiz oranlarının aşırı yükselmesine rağmen dövize olan talep bir türlü durdurulamamıştır. 19 Şubat 2001 tarihinde o dönem Türkiye'de faaliyette bulunan bankaların Merkez

Bankası'ndan olan döviz talepleri 7,6 milyar doları bulmuştur. Bankalarda yaşanan nakit sıkışıklığı sebebiyle, 21 Şubat 2001'de bankalar arası piyasada gecelik faizler % 4.000'e kadar yükseltmiştir. Türk Lirası faiz oranlarının yükselmesi, bankaların bilançolarında ciddi oranda tahribata sebep olmuş ve piyasalarda yaşanan panik havasını daha da arttırmıştır. Yaşanan bu kriz ortamında bankalar birbirlerine güven duymadıklarından dolayı borç vermekten kaçınmışlardır. Özellikle kamu bankaları yüksek likidite ihtiyaçları sebebiyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olmuştur. Şubat 2001 krizi ile birlikte sabit kur sisteminden vazgeçilerek 22 Şubat 2001 tarihinde dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Merkez Bankası piyasanın ihtiyaç duyduğu likiditeyi yeniden karşılamaya başlamıştır. Böylece ödemeler sistemi yaşanan kilitlenme ortadan kalkmış ve sistem yeniden işlemeye başlamıştır. Pozitif gelişmelerle birlikte faizlerde düşmeye başlamıştır (TCMB, 2001: 89). Piyasada yapılan analizlerine göre, krizin yabancı bankalar üzerinde olumsuz etkisi sınırlı kalmıştır. Yabancı sermayeli bankalar Kasım 2000 krizinde yaşadıkları sorunlardan dolayı yeni kredi verme konusunda yeterince istekli olmamışlardır (Hristov, 2001: 4). Dalgalı kur rejiminin uygulanması sonrasında Türk Lirasında %90'na yakın değer kaybı görülmüştür.

Banka işletmelerinin yaşadığı krizden sonra kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda 9 Temmuz 2001 tarihinde Emlak Bankası tüm aktif ve pasif varlıklarıyla birlikte Ziraat Bankası bünyesine devredilmiştir. Sektörde yapılan yeniden yapılandırma sürecinde personelin %27'ye yakın kısmı emekli edilmiştir. Yine bu süreç içerisinde TMSF'ye devredilen dört bankanın doğrudan, sekiz bankanın da birleştirme yoluyla tasfiyeleri gerçekleştirilmiştir. 2001 yılında kamu bankalarının meydana getirdiği zarar 19 milyar USD'dir. Kamu bankalarına yapılan sermaye desteği 2.9 milyar USD, TMSF bankalarının çözümlene maliyeti 22.5 milyar USD'dir. 2001 yılında bankaların ekonomiye maliyeti 54 milyar USD'yi bulmuştur. Çözümlene maliyetinin GSYİH'ya oranı %34 olarak gerçekleşmiştir (Kaya, 2011:162).

2.2. 2008 Krizi ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkisi

2005 yılından itibaren dünya ekonomisi hızlı bir şekilde büyüme trendine girmiştir. Büyüme ile birlikte, likidite artmış, enflasyon ve faiz oranları düşmüştür. Diğer taraftan ABD'de 2007 yılında düşük gelir düzeyine sahip insanlara kullanılan riskli konut kredilerinin geri ödemelerinde sorunlar çıkmaya başlamış ve buradan hareketle finans piyasalarında dalgalanmalar başlamıştır. 2008 Kasım ayından itibaren daha da ivme kazanarak küresel bir finans krizi haline dönüşmüştür. ABD'de finans sektöründe oluşturulan suni bir balonun patlamasıyla başlayan mortgage krizi, hem reel ekonomik büyümeyi hem de uluslararası finansal sistemi büyük ölçüde etkilemiştir (Aksoy, 2010: 77).

2008 yılında ABD'de mortgage piyasasında başlangıçta krizin habercisi olarak konut fiyatlarında meydana gelen yükselmenin ve kredi riskinin giderek artması banka ve finans kuruluşlarını kurumları endişelendirmediği görülmüştür. Çünkü bu kredilerini satın alan banka ve finans kuruluşları hızlı bir şekilde kredi risklerini başkasına devretmiş, tabiri caizse bütün dünyaya paylaştırmışlardır. Yatırım bankaları, yerel bankalardan aldıkları bu kredileri, "portföy sigortalama" tekniğiyle menkulleştirmiş ve bu sayede kredi derecelendirme kuruluşlarından yüksek kredi notu almışlardır. Bu menkul kıymet risklerinin dağıtılması sınırları o kadar geniş bir alana yayılmış ki, dünyanın dört bir yanında banka ve finans kuruluşları, emeklilik fonlar, yerel yönetimler bu fonları satın almış ve bu kriz "Küresel Kriz" haline dönüşerek bir çok kuruluşun batmasına ya da iflasın eşğine getirmiştir.

2008 yılında meydana gelen global krizin en büyük tetikleyicisi, Amerikan Merkez Bankası'nın (FED) 2002 ve 2004 yılları arasında uyguladığı "genişlemeci para politikası"

kapsamında politika faiz oranlarını sürekli bir şekilde indirme yoluna gitmesi olmuştur. FED'in politika faiz oranlarının devamlı düşürüp, uygun koşullarda fon sağlaması, bankaların mortgage kredisi verme konusunda iştahını kabartmıştır.

Türkiye ekonomisi de birçok ülkede olduğu gibi 2008 yılında ortaya çıkan küresel krizden dolayı reel ve finans sektörleri olumsuz etkilenmiştir. Fakat 2001 krizi sonrası yeniden yapılandırma sürecine giren Türk bankacılık sektöründe, yaşanan küresel krizin etkisi sınırlı seviyede kalmıştır. Küresel ekonomide meydana gelen güvensizlik, iç ve dış kredi imkanlarının düşmesi, reel sektörün krizi daha derin yaşamasına neden olmuştur.

2008 yılında %0,7 olan büyüme oranı 2009 yılında hızlı bir şekilde düşerek %-4,7'ye düşmüştür. Büyüme hızındaki daralma nedeni ile istihdam olumsuz etkilenmiş ve işsizlik oranının %11'den 2009 yılında %14'e yükselmiştir. Global krizin etkisiyle oluşan güven kaybı, yatırımlarda ve tüketim harcamalarında düşüşlerin yaşanmasına neden olmuştur. 2008 yılında %5,7 olan cari işlemler açığının GSYİH oranı, 2009 yılında %2,3'e gerilemiştir. 2008 yılında %10,1 olarak gerçekleşen enflasyon oranının, ekonomik faaliyetlerin azalması ve emtia fiyatlarında meydana gelen düşüşün etkisiyle gerilediği görülmektedir (Telli, 2013:37).

2008 Küresel Kriz döneminde Türkiye'de bankacılık sektörüne yönelik olarak bir nakit önlem programına gereksinim duyulmamıştır. Bunun başlıca sebebi, Türkiye'nin benzer bir programı 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında zaten hayata geçirmiş olmasıdır (Berberoğlu, 2011). 2000-2001 krizlerinde çok büyük olumsuzluklar yaşayan Türk bankacılık sektörü, bunun neticesinde yapısal reformlarını tamamlamış, güçlü altyapısı ile küresel ekonomik kriz karşısında sağlam kalmış ve özgüven yakalamıştır. Ülkemizde, 2008 yılında yaşanan küresel krizin asıl nedeni oluşturan "eşik-altı konut kredileri (subprimemortgage)" olarak da adlandırılan kredi türev ürünlerine yönelik yatırım yapılmaması, ayrıca Türk bankacılık sektörün güçlü aktif kalitesi, sermaye yeterliliği, likidite yapısı, iç kontrol ve risk yönetim sistemleri gibi değerler bankacılık sektörün krizden derin etkilenmesini engellemiştir. Bu bağlamda küresel krizin ekonomiye yansımaları bankacılık sektöründen ziyade reel sektörde yaşanan dış borç artışları ve üretim daralmaları şeklinde kendisini göstermiştir (Şimşek ve Altay, 2009:18).

3. 2018 AĞUSTOS KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

3.1. Krizin Oluşumuna Neden Olan Sebepler

Türkiye ekonomisini anlamak için, ekonominin son 20 yılda gerçekleştirdiği gelişmeyi incelemek ve anlamak gerekmektedir. 2001 krizinde faiz oranlarının aşırı yükselmesi neticesinde, Türk Lirasında devalüasyon meydana gelmiş, başta bankalar olmak üzere bir çok işletme iflas etmiştir. Türkiye ekonomisi bu krizden kendine ders çıkarmış, bankacılık sektörü yeniden dizayn edilmiş, yapılandırmalar yapılmış, sektörü düzenleyen ve disipline eden yeni kuruluşlar aracılığı (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu-BDDK gibi) ile sektörün üzerindeki risk primleri azaltılmıştır. Yapılan bu düzenlemeler neticesinde 2008 Küresel finans krizinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisini minimize edilmiştir.

Türkiye 2001 yılından bu yana içeride gerek siyasi gerekse ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. 2013 Haziran ayında baş gösteren Gezi Olayları, Türkiye ekonomisini son dönemde kötü anlamda etkileyen olaylar zincirinin başlangıcı olmuştur. Bu üç aylık dönemde faiz oranları %4,61'den %10'a yükselmiş ve Türk Lirası uzun bir süre sonra değer kaybetmeye başlamıştır. Aynı yıl 17-25 Aralık tarihlerinde Türkiye, Gülenist

bürokratlar vasıtasıyla bir yargı darbesi atlatmış ve yine bu krizin Türkiye ekonomisine bedeli ağır olmuştur. 2013 yılında yaşanan bu iki krizin Türkiye ekonomisine maliyeti yaklaşık 157 milyar doları bulmuştur (Yorulmaz, 2018:9).

Son olarak da, 15 Temmuz 2016'da Türk ordusu içine yuvalanmış Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) üyesi mensuplarının kalkıştığı başarısız darbe girişimi, Türkiye Ekonomisi üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. 2013 gezi olayları ile birlikte, büyüme oranları, faizler ve enflasyon, işsizlik gibi makroekonomik verilerde bozulmalar yaşanmaya başlamıştır. Bununla birlikte ekonominin en önemli saç ayaklarından birisi olan kamu mali disiplininde kopmalar yaşanmış ve Türkiye ekonomisi daha kırılgan bir hal almıştır. Bütün bu yaşananlara ilave olarak, Suriye'de yaşanan iç savaş neticesinde, topraklarından kaçan ve Türkiye'ye sığınan yaklaşık 3 milyondan fazla göçmen zaten hali hazırda kırılgan olan ekonomiye ilave bir külfet getirmiştir.

ABD ile son dönemde yaşanan politik anlaşmazlıklar bu ekonomik kırılganlığın yaşandığı sürede meydana gelmiştir. Bu dönemde TL'de oluşan değer kaybı makroekonomik faktörlerle izah edilemeyecek bir hal almıştır. ABD ile Türkiye arasındaki döviz paritesinin enflasyon, faiz ve işsizlik gibi faktörlerle belirlendiği hesaba katıldığında, bu kadar yüksek bir oynaklığın olması, yalnızca Türkiye ekonomisinin kırılganlığı ile açıklanamayacağı aşikardır. ABD Başkanı Donald Trump'ın sosyal medya aracılığı ile Türkiye aleyhinde yapmış olduğu açıklamaların sonrasında döviz kurundaki yukarı yönlü hareketlilik, ABD'nin döviz kurları üzerindeki spekülasyon etkisinin bir göstergesidir.

ABD-Türkiye arasındaki ilişkilerinde meydana gelen politik anlaşmazlıklar Rahip Brunson olayı neden gösterilerek karşılıklı ekonomik yaptırımlar boyutuna taşınmıştır. Suriye'de Türkiye'nin jeopolitik ve stratejik çıkarları gereği aldığı politik konum ABD yönetimini rahatsız etmiştir. Aynı şekilde Türkiye'nin Rusya ile olan yakınlaşması ve politik işbirliğine ilişkin rahatsızlıklarını her fırsatta dile getirmiştir. Bütün bunlara ilave olarak, Türkiye'nin Rusya ile yaptığı S-400 hava savunma sistemi alımı anlaşması ile bu savunma sistemine sahip ilk NATO ülkesi olması da ABD yönetimi için başka bir rahatsızlık nedeni olmuştur. Bu doğrultuda, Ekim 2016'da, FETÖ ve PKK adına yaptığı faaliyetlerinden dolayı tutuklu olan İzmir Protestan Diriliş (Evangelist) Kilisesi rahibi Andrew Brunson'un tutukluluk halinin devamı kararı halihazırda gergin olan ABD-Türkiye ilişkisi kriz boyutuna taşınmıştır. Türkiye tarafından bakıldığında ise; ABD yönetiminin Suriye politikası ve Türkiye'nin terör örgütü ilan ettiği örgütlere askeri ve politik destekten duyulan rahatsızlıklar ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. Bunun yanında, 15 Temmuz başarısız darbe girişiminin planlayıcısı FETÖ lideri Fethullah Gülen'in iade edilmemesi, Halk Bankası genel Müdür yardımcısı Hakan Atilla'nın Amerika'da tutuklanması, bazı Türk bakan ve bürokratların Amerika'daki mal varlıklarına el konulması, F-35 Savaş Uçağı projesinden Türkiye'nin çıkarılması gibi konular Türkiye'nin ABD'ye karşı olan en büyük rahatsızlıkları olmuştur (Yorulmaz, 2018:10).

Türkiye'de yaşanan Ağustos 2018 krizinin nedenleri hakkında birçok ekonomist görüş bildirmiş olmakla birlikte, birçok yabancı araştırmacı Türkiye hakkındaki eksik bilgiden dolayı krizi doğru bir şekilde değerlendirememiştir. Örneğin, Nobel ödüllü iktisatçı Paul Krugman'ın bu süreci 1998 yılındaki Asya krizine benzetmesi ve önleyici hamle olarak sermaye hareketlerinin denetlenmesini göstermesi, Türkiye hakkında eksik bilgisi olduğunu göstermektedir. Asya krizinin nedeni, sabit kuru benimsemiş Tayland'da dolara 'peg' edilmiş yerel para biriminde yaptığı devalüasyon ile ortaya çıkmış ve tüm Asya ülkelerine hızlı bir şekilde yayılmıştır. Oysaki Türkiye, dalgalı kur rejimini benimsemiş bir sisteme sahiptir. Krizin mahiyeti daha çok "yerel paraya yönelik panik atak" olarak adlandırılmaktadır. Yaşanan bu krizde yabancı ve yerli bireysel-tüzel yatırımcıların dövize yönelmesi, diğer taraftan bankadaki döviz mevduat hesaplarındaki

paralarını geri alamama korkusu yaşayan bireysel tasarruf sahipleri, TL daha fazla değer kaybetmeden döviz açık pozisyonlarını kapatma çabası içerisinde olan işletmeler ve son olarak Türkiye ekonomisi üzerinde baskı oluşturmak için yurt dışından yapılan yüksek hacimli işlemler Türk Lirasında meydana gelen ani ve yukarı yönlü kur baskısını açıklamaktadır (Eğilmez, 2018).

3.2. Ağustos 2018 Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

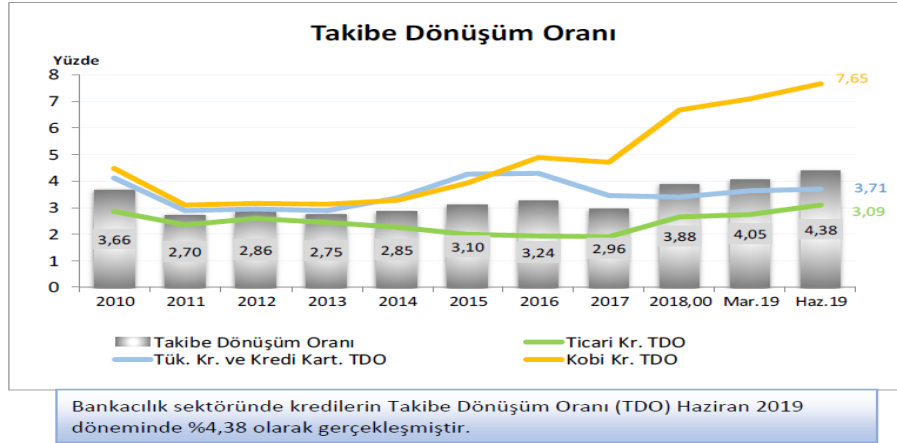
2018 yılı başından itibaren gelişmiş ülke merkez bankalarının politika değişikliklerinin gelişmekte olan ülkelere dönük olumsuz etkileri sonucu, 2018 yılı Ağustos ayında Türkiye finansal piyasalarında büyük ölçekli bir dalgalanma yaşanmıştır. Küresel piyasalarda artan risk algılamaları ile gelişmekte olan ülkelerden çıkış eğilimi, petrol fiyatlarındaki artış ve ABD'nin Türkiye'ye yönelik yaptırım açıklamaları, yurtiçinde piyasaları olumsuz gelişmeleri destekleyen dışsal etkenler olmuştur.

Türkiye ekonomisine yönelik olarak uluslararası piyasalarda son dönemde ekonomi politikalarına olan güvensizliğin yanı sıra ABD ile Rahip Brunson'un tutukluluk halinin devam etmesi ile tırmanan gerginlik sonucunda 2018 Ağustos ayında 1 Amerikan Doları 7,24 TL'sini gördü.

Brunson'un ev hapsine alındığı 25 Temmuz 2018 tarihinden bugüne Türk Lirası Amerikan Doları karşısında %40'ın üzerinde değer kaybetmiş, 13 Ağustos 2018 tarihi itibarı ile de son bir yılda Türk Lirası, Amerikan Doları karşısındaki değer kaybı %100'e yaklaşmıştır. Bununla birlikte, hisse senedi piyasasında %5 değer kaybı yaşanmıştır. Ağustos ayında, 2 yıl vadeli gösterge tahvil getirisi bir önceki aya göre 5 puan yükselerek %22'ye ulaşmıştır. Döviz kuru ve faiz oranlarındaki bu artış, Türk şirketlerinin yaklaşık 250 milyar dolarlık borcunu da katlanarak artmasına neden olmuştur.

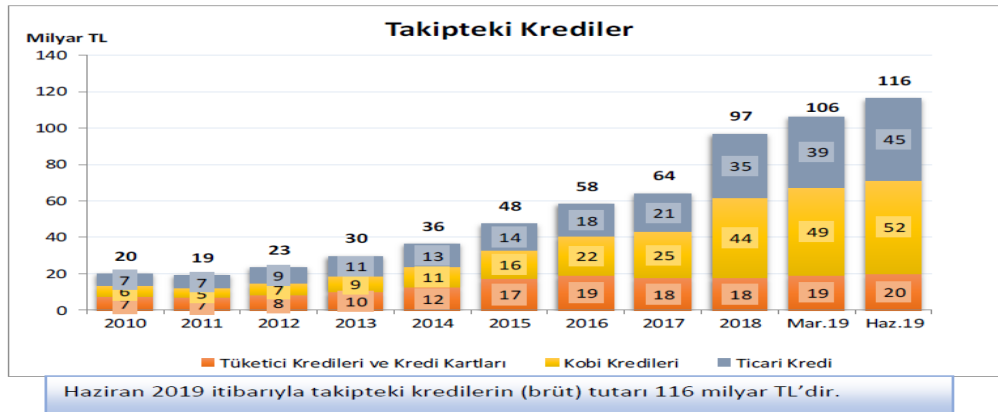
Türk Lirası'ndaki aşırı değer kaybı, enflasyonun hızla yükselmesinin ardından gelen yüksek faiz artırımlarıyla, 2018 yılında Türkiye Ekonomisi büyüme ivmesini kaybetmiştir. 2017 yılını %7,4'lük büyüme ile kapatan Türkiye ekonomisinde 2018 yılının üçüncü çeyreğindeki daralma sonucunda yıllık büyüme %3,5'e gerilemiştir. Dış ödemeler dengesinde verilen açıklar uzun vadede risk primlerinin artmasına neden olmuştur. Artan risk primleri neticesinde faiz artışı ve TL'de değer kaybı oluşmuştur. Kur artışının oluşturduğu enflasyondaki yükseliş, yurt içi talebin ciddi bir şekilde geri çekilmesine ve sanayi kesiminin bütün alanlarında üretimlerinde daralmalar meydana gelmesine neden olmuştur. 2018 Eylül ayında Türk Lirasındaki değer düşüşünü kontrol altına alabilmek için yüksek faiz artışlarına gidilmiş ve bunun sonucunda ekonomiye hem faiz hem de döviz şoku verilmiştir. Bu durum kredi çöküşü ve stagfasyonu beraberinde getirmiştir. Ekim ayında yıllık TÜFE enflasyonu %25, ÜFE ise %45 seviyesine kadar yükselmiştir. Sonrasında yılın son aylarında döviz kurlarındaki dalgalanma ve yapılan vergisel düzenlemenin etkisi ile enflasyon oranının düşüş görülmüş ve TÜFE yılı %20 seviyesinde sonlandırmıştır.

Kurda yaşanan yükseliş, yabancı para yükümlülükleri artmış olan reel sektör firmalarının kur zararına neden olarak, nakit akışlarında bozulmaya neden olmuştur. Buna ek olarak, iç talepteki daralma da firmaları olumsuz etkilemiştir. Bankacılık sektöründe takipteki alacakların toplam kredilere oranı oldukça artmıştır. 2016 yılından itibaren %3'ler seviyesinde hareket eden takipteki kredi alacakların toplam kredilere oranı Haziran 2019'da iki kattan fazla artarak %7,65'e yükselmiştir. Haziran 2019 itibarıyla sistemde takibe atılan kredi tutarı 116 milyar TL'ye ulaşmıştır. Takibe atılmayacak kadar yüksek olan ve tabiri caizse yüzdürülen kredilerde dikkate alındığında bu tutarın daha da yüksek boyutlara ulaşacağı şüphesizdir.

Şekil 1: Kredilerin Takibe Dönüşüm Oranı(www.bddk.org.tr)

Takipteki krediler; “bankaların müşterilerine kullandırdığı fakat vadesi gelmesine ve üzerinden zaman geçmesine rağmen ödenmeyen kredilerden” oluşmaktadır. Bir ekonomide takipteki kredi bakiyesi ya da oranı o ekonominin genel gidişatı hakkında bilgi vermektedir. Takipteki kredi oranının yüksek olması hem bankacılık sektörünü hem de finansal sistemin işleyişini olumsuz etkilemektedir. Özellikle son yıllarda takip oranının yüksek olduğu dönemlerde özel bankalar piyasayı fonlama yani kredi verme konusunda pek iştahlı olmadıkları görülmektedir. Bu süreçte takipteki krediler nedeni ile karşılık ayıran bankalar karlılık sorunu yaşamakta, yeni kredi verme konusunda daha teminatlı ve detaylı analiz yapmaları neticesinde kredi verme eğiliminde olmadıkları görülmektedir. Hal böyle olunca kredi büyümesi istenen seviyede olmayan bir ekonomide genel büyüme oranları gibi enflasyondan, işsizliğe kadar birçok makro ekonomik veri bu durumdan olumsuz etkilenmektedir.

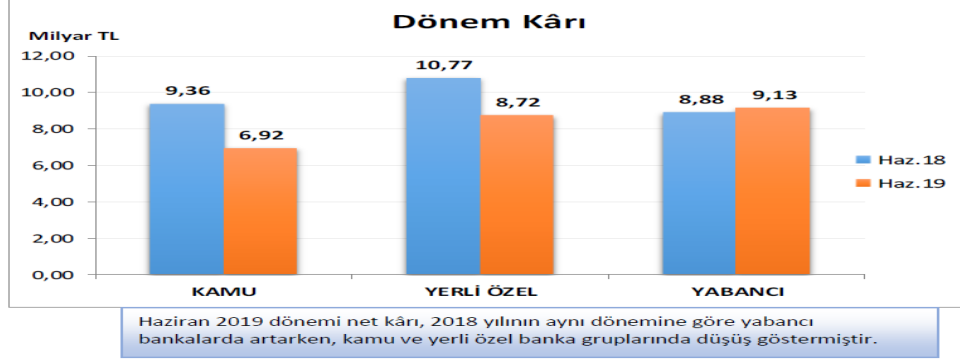

Şekil 2: Takipteki krediler(www.bddk.org.tr)

Türkiye Bankalar Birliğinin verilerine göre Türkiye takipteki kredilerle ilgili en büyük dar boğazı 2001 krizi döneminde takipteki kredi oranı %13,3 seviyelerine çıkmıştı. Sonrasında hızla azalarak 2003-2004 döneminde %3-%4 seviyelerine gerilemişti. Son olarak 2009 yılında yaşanan küresel krizde bu oran %5,3'lere çıkmış, sonrasındaki 10 yıllık süreçte %3'ler düzeyinde seyir göstermiştir.

Banka işletmeleri kar etme amaçlı ve bu amaç için azami gayret gösteren kuruluşlardır. Bankacılık sektörünün sağlıklı bir yapıda olması için düzenli olarak kar elde edebilmesi gereklidir. Bankacılık sektöründe kar performansı, kurumsal ve yönetim başarısının en temel göstergesidir. Bankacılık sektöründe yaşanabilecek bir sıkıntı tüm ekonomiyi etkileyecektir. Bu nedenle, bankacılık sektöründe karlılık ve belirleyicilerinin bilinmesi önem arz etmektedir (Güneş, 2015:265).

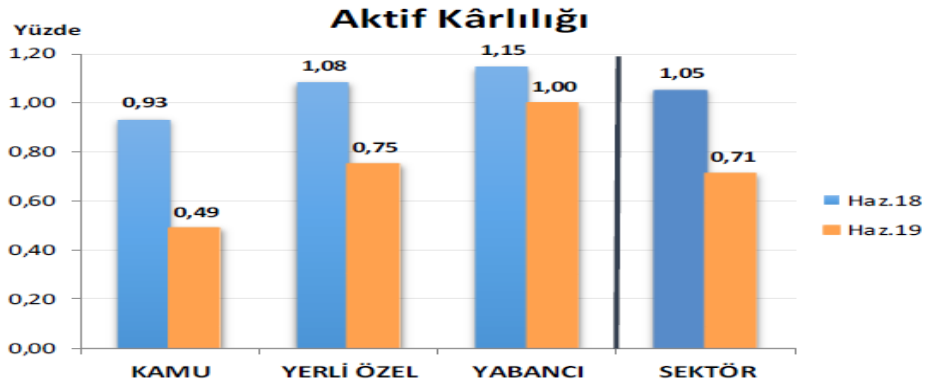
Ağustos 2018 krizinin hemen başlangıcından Haziran 2019 arasındaki dönemler arasında karşılaştırma yapıldığında Türk bankacılık sektöründe karlılık sorunu yaşanmaya başlandığı görülmektedir. İzlenen dönemde 2018 yılında aynı dönemde kamu bankaları 9,3 milyar TL kar elde ederken 2019 yılının aynı döneminde karlılığın 2,4 milyar tı azalarak 6,9 milyar TL'ye gerilediği görülmektedir. Karlılıkta benzer azalma yerli özel bankalarda da görülürken aynı dönemde yabancı bankaların karlılığını koruduğu hatta %3 gibi bir artış kaydettiği görülmektedir.

Şekil 3: Bankaların Karlılık Durumu(www.bddk.org.tr)

Karlılık, “bir işletmenin belirli bir dönem içerisinde elde edilen kazançlarını aynı dönemde işletmede kullanılan sermayeye oranı” olarak ifade edilmektedir. Aktif karlılık rasyosu bankanın mevcut varlıklarla ne kadar kar üretebildiğini gösteren önemli bir rasyodur. Aktif karlılık rasyosu, “net kar marjı” ile “aktif devir hızının” bileşiminden oluşmaktadır. Bu rasyo, bankaların varlıklarını ne ölçüde verimli kullandıklarını ve ne kadar kar elde ettiklerini değerlendirilmesi açısından önemlidir. Bu da öz kaynak karlılık rasyosu (ROE) olarak ifade edilen oran ile değerlendirilir. Bu rasyo, bankaya konulan sermayenin hangi karlılıkla değerlendirildiğini göstermesi sebebiyle temel bir karlılık göstergelerinden birisidir. Bankalarda, diğer kar amacı güden işletmelerde olduğu gibi faaliyetlerine devam edebilmesi için karlılığın büyük bir önemi vardır (Poyraz, 2012, s.42).

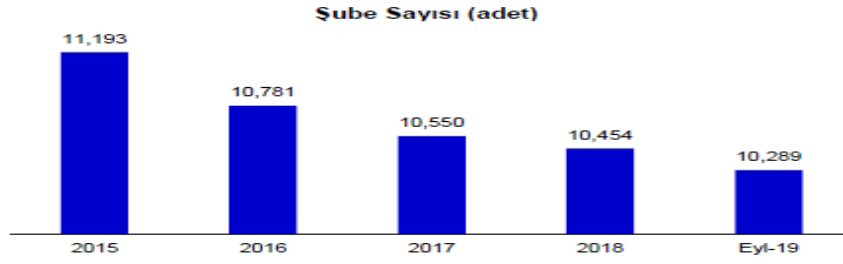
Türk Bankacılık sektörünün Haziran 2019 dönemi aktif karlılığı 2018 yılının aynı dönemine göre azaldığı görülmektedir. Kamu bankalarında 2018 yılında %0,93 olan oran neredeyse yarı yarıya düşerek 2019 Haziran ayında %0,49'a gerilemiştir. Benzer düşüş özel ve yabancı sermayeli bankalarda da olmuştur. Aynı dönemde sektör %1,05'ten %0,71'e gerilemiştir.

Şekil 4: Bankaların Aktif Karlılığı(www.bddk.org.tr)

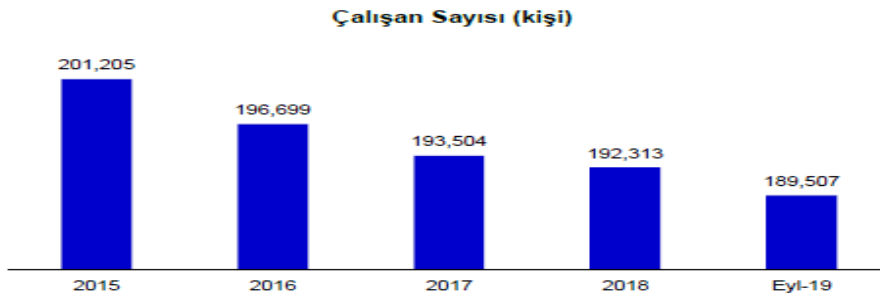
Karlılık ve takipteki kredi (NPL) sorunu yaşamaya başlayan bankaların yıllar itibarıyla gerek şube gerekse personel azaltımına gittiği görülmektedir. Burada tek kriter karlık değildir. Büyümenin yavaşlaması, mobil bankacılık hizmetlerine olan talebin

artması, şube dışı alternatif dağıtım kanallarının gelişmesi ve bazı hizmetlerin destek hizmeti kuruluşlarından temin edilmesi, şube ve çalışan sayısını olumsuz etkilemektedir.

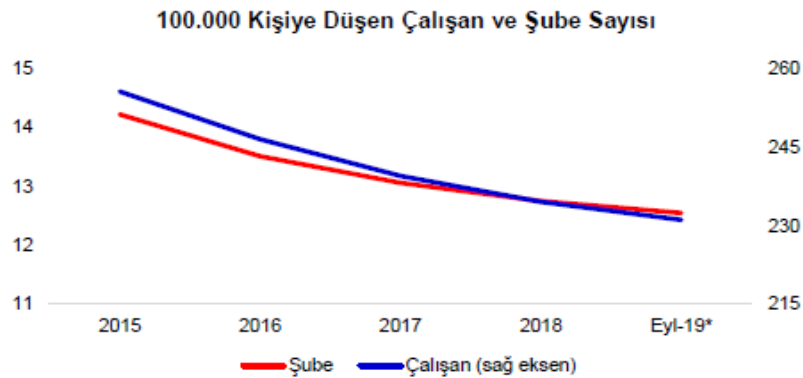
Şekil 5: Şube Sayısı (www.tbb.org.tr)

2018 yılında Türkiye’de faaliyet gösteren banka şube sayısı 10.454 iken, Eylül 2019 itibariyle bu rakam 165 azalarak 10.289 adete gerilemiştir. Ocak 2020 itibariyle de 131 adet daha da azalarak nihai şube rakamı 10.158 adete ulaşmıştır. Şube sayısındaki bu azalış dikkat çekicidir.

Şekil 6: Çalışan Sayısı (www.tbb.org.tr)

2019 yılı Eylül ayı itibariyle, 100.000 kişiye düşen çalışan sayısı 2018 yılı sonuna göre 4 puan gerileyerek 231 olmuştur. 100.000 kişiye düşen şube sayısı ise 2018 yılı sonuna göre 0,2 düşerek 12,5 olmuştur.

*: Hesaplamalarda 2018 yıl sonu nüfus verisi kullanılmıştır.

Şekil 7: 100.000 Kişiye Düşen Çalışan ve Şube Sayısı(www.tbb.org.tr)

SONUÇ

Bankacılık sektörü bir ekonomide finansal sistem içerisinde yer alan ve yerine getirdikleri fonksiyonlar ile ekonomilerin büyümelerine ya da aldıkları tersi kararlarla

daralmalarına sebep olan ekonomilerin en büyük çarkı pozisyonundadır. Bu nedenle bankacılık sektörünün yapısı, sağlamlığı, büyüklüğü güçlü bir ekonominin en büyük belirleyicisidir.

Özetle; bu çalışmada Türk Bankacılık sisteminde yaşanan 2001, 2008 ve 2018 krizlerinin sektörü nasıl etkilediği hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. 2008 krizinin diğer iki krizden farkı global olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. 2001 krizinden sonra yapısal reformlar ve bankacılık sektörüne yönelik yapılan düzenlemelerin etkisi ile 2008 krizinin Türk bankacılık sektörüne etkisi sınırlı seviyede kalmıştır. 2018 Ağustos ayında yaşanan krizde Türk bankacılık sektörü yukarıda açıklandığı üzere en büyük darbeyi karlıklı tarafında aldığı görülmektedir. Türk bankacılık sektöründe gerek net kar gerekse aktif karlıklar geçen yılın aynı dönemine oranla düşüşler yaşadığı görülmüştür. Karlılığın düşmesine en büyük etken ekonominin türbülansa girmesi, faizlerin artması, enflasyonun yükselmesi, iç talepteki daralma ve sorunlu kredilerinin etkisi ile bankaların yeni kredi verme konusunda iştahlı olmaması gibi nedenler sıralanabilir. İncelenen dönem içerisinde karlılık baskısı yaşayan bankalar, diğer faktörlerinde etkisi ile şube kapatma ve personel çıkarmaya başladığı görülmüştür. 2018 Ocak ayı ile 2019 Aralık sonu arasındaki zaman diliminde bankalar 296 adet şube kapatmıştır (TBB).

Küresel düzeyde risk algısının artması ve gelişmiş ülke para politikalarında görülen değişimler, gelişmiş ülkelerde korumacılık eğilimleri gibi dünya ekonomisini ve ticaretini olumsuz etkileyen nedenlerle, 2018 yılında yurt dışı finansal kaynaklara ulaşma imkanları daralmaya başlamış ve borçlanma maliyeti de artmıştır. Bu gelişmelerin neden olduğu baskı diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de hissedilmiştir. Gelişmekte olan ülkelere sermaye akımlarının yavaşlamasının varlık fiyatlarına ve büyümeye etkisi ekonomik performans üzerinde baskı oluşturmuştur. Bu baskının hafifletilmesi amacıyla 2018 yılında Hükümet tarafından bazı tedbirler uygulamaya alınmıştır. BDDK tarafından alınan geçici önlemler, genel olarak bankaların sermaye yeterliliği üzerinde olumlu etki yaratmıştır. Ayrıca Merkez Bankasının 2019 yılının başından itibaren son bir yıllık süreçte enflasyondaki düşüşe paralel olarak politika faiz oranında 10 puana kadar düşürmesi, daralan ekonominin yeniden canlanma emaresi göstermesine neden olmuştur.

Son dönemde Türk bankacılık sektörünün gerek büyüme temposu gerekse karlılık alanlarında bir takım bozulmalar, finansal parametrelerde bir miktar zayıflıklara neden olsa da yapılan uluslararası karşılaştırmalarda çok iyi bir konumda yer almaktadır. Türk bankacılık sektörü 2018 Mayıs ayında %15,9 olan sermaye yeterlilik rasyosu, Eylül 2019 tarihinde %17,7'ye yükselmiştir. Bu oran hem %8'lik yasal sınır hem de %12'lik Basel III hedef kriterlerinin oldukça üzerindedir. Türk bankacılık sektörü bu sermaye yeterlilik rasyosu ile Çin, Rusya, Meksika ve Hindistan gibi gelişmekte olan ekonomilerin bankacılık sistemlerinden daha iyi bir konumda olduğu görülmektedir.

İç talepteki zayıflık ve küresel koşullar, kredi ve mevduat faizlerini sınırlamasına devam etmesine neden olmaktadır. Kredi değerlendirme kuruluşları tarafında verilen siyasi nitelikli ülke kredi notları Türk bankacılık sektörü üzerindeki risk priminin yüksek düzeylerde seyir etmesine neden olmaktadır. Bu durum hem kaynak maliyetini olumsuz etkilemekte hem de finansal piyasalarda meydana gelecek hareketlilikte sektörde kredi ve mevduat faiz oranlarında yukarı yönlü risk baskısını hala etkin kılmaktadır. İşsizlik oranlarının hala yüksek seviye olması Türk bankacılık sektöründe takipteki alacakların yukarı yönlü ivmesini canlı tuttuğu görülmektedir. Büyümede temkinli hareket edilmesi ile birlikte karlılık için maliyet kontrolünün sürdürülmesi en önemli seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altay, N. O. (2002). Türk Bankacılık Sektöründe Füzyon. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 17(195), 78-79.
- Arı, A. & Özkeskin, N. (2016). Türkiye'deki Bankacılık Krizlerinin Nedenleri Ekonometrik Bir Yaklaşım. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(622), 45-60.
- Arı, Ali & Cergibozan, R. (2016). The Twin Crises: Determinants of Banking and Currency Crises in the Turkish Economy. *Emerging Markets Finance and Trade*, 52(1), 123-135.
- Azizov, M. (2007). Küresel Krizler ve Kriz Döneminde Para Politikasının Kullanımı. *Journal of Azerbaijani Studies*. 12(1-2), 432-443.
- BDDK (2020). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, <https://www.bddk.org.tr/> (Erişim Tarihi, 10.05.2020).
- Berberoğlu, B. (2011). 2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi ile İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 105-130.
- Çinko, L. & Ak, R. (2009). Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizlerinin Anatomisi, *Maliye Finans Yazıları*, 1(83), 59-83.
- Çoşkun A. Ö. (2015). 2001 ve 2008 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması, *Maliye Finans Yazıları*, 104, 4.
- Duttagupta, R. & Cashin, P. (2011). Anatomy of Banking Crises in Developing and Emerging Market Countries. *Journal of International Money and Finance*, 30(2), 354-376.
- Eğilmez, M. (2018). <https://www.mahfiyegilmez.com/2018/08/spekulatif-atak.html#more>, Erişim Tarihi: 15.12.2019).
- Eichengreen, B. & Arteta, C. (2000). Banking Crises in Emerging Markets: Presumptions and Evidence. UC Berkeley: Center for International and Development Economics Research.
- Goldstein, M. & Turner, P. (1996). "Banking Crises in Emerging Economies: Origins and Policy Options", *BIS Economic Papers*, No:46.
- Gülbahar, S. (2017). Finansal Kriz-Bankacılık Krizleri Bağlamında Krizden Etkilenen Bankaların Yeniden Yapılandırılması, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güneş, N. (2015). Banka Karlılığının Belirleyicileri: 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 265-282.
- Hiç, M. (2001). Ekonomik Kriz Anatomisi Sonuçlar ve Alınacak Dersler. *Yeni Türkiye Dergisi*.
- Honohan, P. (1997). Banking System Failures in Developing and Transition Countries: Diagnosis and Prediction. *BIS Working Papers*, No:39.
- Hristov, S. (2001). The crisis in Turkey. *Institute for Regional and International Studies*, Sofia.
- İbiş, E. (2013). 2001 Krizi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, Y. (2011). Bankacılık ve Finans Politikaları", 2000 Sonrası Türkiye İktisadının Değişimi, Ed: Yusuf Alpaydın, Halil Tunali, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Kesebir, M. (2018), Türkiye'de 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sektörünün Durumu, Yapısal Reformlar ile Son Yıllardaki Gelişmeler. *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 3(2), 1-19

- Miynat, M., Kömürçüler, E.& Uğur, A. (2010). Bir Küresel Dışsal Maliyet Örneği Olarak Finansal İstikrarsızlıklarla Mücadele Yöntemleri.*Maliye Dergisi*, 159, 119-136.
- Poyraz, E. (2012). Türk Bankacılık Sektöründe Optimal Kredi Düzeyinin Belirlenmesi.*Business and Economics Research Journal*, 3(2), 41-49.
- Şimşek, H. A. & Altay, A. (2009). Küresel Kriz Ortamında Türkiye'de Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi. *Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 2 (528), 11-23.
- TCMB (2002). Mali Piyasalar, 2001 Yıllık Rapor, 121-124, <https://www.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.01.2020).
- Telli, A. (2013). 1999,2000, 2001 ve 2008 Kriz Dönemlerinde Türk Ticari Bankalarının Karlılıklarının Lojistik Regresyon Analizi İle İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, Ankara.
- Thorat, U. (2010). Learning from crises, Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies, 3(2), 299- 307.
- Tunay, B. K. (2010).Bankacılık Krizleri ve Erken Uyarı Sistemleri: Türk Bankacılık Sektörü için Bir Model Önerisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 4(1), 9-46.
- Tuncel, C. O. (2013).Asimetrik Bilgi Problemi Çerçevesinde Bankacılık Krizlerinin Nedenleri Üzerine Bir İnceleme: Mikro Ekonomik Yaklaşım, *Business and Economics Research Journal*, 4(1), 77-102.
- Türel, O. (2010). Türkiye’de 1994, 2001 ve 2008-9 Ekonomik Krizlerinin Karşılaştırmalı Analizi.*Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 21(75), 33-34.
- Ural, M. & Acarlar, A. (2007).Bankacılık Sektöründe Yüksek Risk Alımı ve Baskı İndeksleri.*Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44(509).
- Uzunoğlu, S. (2014).*Bankacılığa Giriş*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Yorulmaz, R. (2018). ABD Yaptırımları ve Kur Krizinin Bölge Ekonomilerine Yansımaları, Orta Doğu Araştırma Merkezi.
- Yüksel, S. (2015). Bankacılık Krizlerinin Erken Uyarı Sinyalleri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul.